

dawczego autorki został pokazany w bardzo przejrzysty sposób i można go zaadaptować w badaniach innych problemów z zakresu nauk o zarządzaniu czy ekonomii.

Recenzowana książka oparta jest na aktualnej literaturze. W bibliografii można odnaleźć pozycje zaliczane do klasyki oraz wiele nowych publikacji; dominuje literatura anglojęzyczna, liczne są artykuły z renomowanych czasopism. Zestaw wykorzystanych publikacji stanowi wartość samą w sobie i może okazać się przydatny wszystkim, którzy zgłębiają podobną problematykę. Książka jest napisana językiem klarownym, co z pewnością ułatwi jej lekturę.

Prezentowana monografia pogłębia naszą wiedzę o badanym zjawisku. Wiedza ta jest bez wątpienia potrzebna, gdyż ZIB wywierały i wywierają wpływ tak na kraj swojego pochodzenia, jak i na sytuację gospodarczą w kraju goszczącym. Przydatne jest każde opracowanie, które dostarcza polskim przedsiębiorcom oraz podmiotom realizującym i wdrażającym politykę gospodarczą wskazówek, jak jeszcze można powiększać korzyści z podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Uważam, że książka Marty Götz może służyć zarówno pracownikom naukowym podejmującym kolejne badania, jak i studentom i doktorantom, którzy swój obszar badań i zainteresowań osadzili w problematyce umiędzynarodowienia przedsiębiorstw.

Podsumowując trzeba podkreślić wysokie walory poznawcze, metodyczne oraz praktyczne omawianej książki. Bez wątpienia jest to pozycja potrzebna na polskim rynku wydawniczym, a jej fragmenty, szczególnie pokazujące przełożenie metody teorii ugruntowanej na badania nad bezpośrednimi inwestycjami podejmowanymi przez polskie firmy na obcych rynkach, mogą być interesujące nawet dla zagranicznych badaczy. Niektóre z polskich opracowań wskazywały na metodę teorii ugruntowanej, korzystając ze studiów przypadku, ale jak dotąd nie odnajdowaliśmy wśród nich równie rzetelnego odniesienia do podanej metody, jak uczyniła to autorka.

Barbara Jankowska

JAROSLAV PÁNEK: *Historici mezi domovem a světem. Studie – články – glosy – rozhovory*, Univerzita Pardubice 2013, 800 ss.; idem: *Czesi a Polska na progę czasów nowożytnych*, tłumaczenie Elżbieta J. Baron, Henryk Gmiterek, Wojciech Iwańczak, Jerzy Tomaszewski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, 627 ss.

Jaroslav Pánek urodził się w Pradze 23 stycznia 1947 r., a więc w czasie, kiedy ówczesna Czechosłowacja jako jedno z państw satelickich Związku Radzieckiego zaczęła przeżywać zdecydowany odwrót od demokracji ku systemowi totalitarnemu. Dwudziesty rok życia przekroczył podczas tzw. Praskiej Wiosny, by w lata dojrzałe wkroczyć, kiedy klimat polityczny stawał się coraz chłodniejszy, a nauka wraz z całym społeczeństwem na dwie dekady znalazła się w trudnym okresie. Czesi jednak mieli za sobą gorzkie doświadczenia kilku minionych wieków (zrywy husyckie, klęska 1620 r. pod Białą Górą, a z drugiej strony poprzedzające odzyskanie niepodległości zwycięskie odrodzenie narodowe w XIX w.), i doskonale łączyli walory ducha romantycznego z rozważą pozytywistyczną.

Pozycję czołowego badacza dziejów wczesnych czasów nowożytnych Jaroslav Pánek ugruntował w młodym wieku. Musiał jednak pokonać wiele przeciwieństw, wynikających z trudności obiektywnych (sytuacja polityczna kraju) oraz z subiektywnych uwarunkowań, z których reguły nie omijają wybijających się osobowości. W latach 1965–1970 odbył studia historyczne, archiwistyczne i slawistyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola, ale

miejsca na uczelni czy w stołecznych placówkach naukowych dla utalentowanego absolwenta zabrakło. Czas zresztą był szczególnie, w dwa lata po narodowym zrywie z 1968 r. kandydaci do pracy znajdowali się pod szczególną obserwacją organów czuwających nad praworządnością. Następne pięćdziesiąt lat oznaczało dojazdy do odległego o kilkadziesiąt kilometrów od Pragi Beneszowa, gdzie Pánek znalazł zatrudnienie w zasobnym materiałowo Archiwum Okręgowym, mieszczącym się wówczas w starych murach poklasztornych.

Po pięciu latach, będąc już kierownikiem archiwum, opuścił Beneszów pozostawiając po sobie dobre imię i utrwalone związki z miastem. Ich dowodem jest wdzięczna pamięć i fakt, że pierwszy jubileusz – pięćdziesięciolecie urodzin – zorganizowano mu właśnie tam, publikując bibliografię, która zdumiewa swą zawartością pod względem liczbowym, różnorodności tematyki i przede wszystkim ciężaru gatunkowego prac¹. Następnym miejscem pracy na krótko (1975–1976) stało się Państwowe Archiwum Wojewódzkie w Pradze, skąd po roku przeszedł jako asystent do ówczesnego Instytutu Historii Czechosłowacji i Świata Czechosłowackiej Akademii Nauk (Zakład Historii Średniowiecznej i Wczesnonowożytnej), a po uzyskaniu stopnia kandydata nauk w 1980 r. awansował na stanowisko pracownika nauki (odpowiadające adiunktowi). Pozostawał na nim przez kolejne dziesięciolecie, które przyniosło mu pozycję jednego z najlepiej zapowiadających się historyków w kraju. Rok 1991 zaowocował doktorem nauk, a następny habilitacją w zakresie czasów wczesnonowożytnych.

Po habilitacji objął funkcję kierownika Działu Historii Nowożytnej oraz wicedyrektora w kadencji 1991–1993. Przez następne trzy lata był zarazem jako docent Uniwersytetu Karola zastępcą dyrektora Instytutu Historii Czech tej uczelni i w tym czasie uzyskał tytuł profesora (1996). Wraz z Instytutem przeniósł się z jego starej siedziby w gmachu poklasztornym nad Wełtawą, w sąsiedztwie monumentalnego pomnika ojca czeskiej historiografii Františka Palacký'ego, do nowej części miasta (*na Proseku*), gdzie na rozległym terenie powstawały nowe gmachy akademickie. Tam w latach 1998–2005 odegrał jako dyrektor czynną rolę podczas rodzenia się *Czeskiego słownika biograficznego* i wielkiej *Akademickiej Encyklopedii Historii Czech*² oraz innych fundamentalnych wydawnictw zespołowych. Jako prorektor Uniwersytetu Karola do spraw kontaktów zagranicznych zdyplomizował je szeroko na wszystkich kontynentach, szczególną uwagę przywiązując do najbliższych sąsiadów Czech. Stąd częste wizyty Jaroslava Pánka w polskich ośrodkach akademickich, m.in. w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Opolu, Lublinie i Poznaniu. W 1996 r. podjął też na pewien czas obowiązki profesora Uniwersytetu Masaryka w Brnie. W 2005 r. został wybrany wiceprezesem Akademii Nauk Republiki Czech, w którego gestii znalazła się koordynacja prac Wydziału III (nauki społeczne i humanistyczne). Długa jest lista funkcji w krajowych oraz zagranicznych radach naukowych i redakcyjnych, w tym na stanowisku redaktora naczelnego prestiżowych periodyków specjalistycznych („*Folia Historica Bohemica*”, „*Historica. Historical Sciences in the Czech Republic*”, „*Český časopis historický*”). Do głównych osiągnięć Jaroslava Pánka należy doprowadzenie do ukończenia przez zespół prac nad najnowszą syntezą dziejów Czech (*Dějiny českých zemí*, Praha 2008), opublikowanej również w przekładzie na język angielski, a także przygotowanie zbiorowym wysiłkiem w Instytucie Historii Akademii Nauk w Pradze encyklopedii historii Czech *Akademická encyklopedie českých dějin*, której pierwsze trzy tomy ujrzały już światło dzienne. Pełną dokumentację bibliograficzną zawiera księga pamiątkowa z 2007 r. oraz najnowsza edycja leksykonu czeskich historyków³.

¹ *Historik Jaroslav Pánek. Bibliografie literárního díla*, Uspořádała Eva Procházková. Benešov 1998.

² Zob. J. Pánek, *Historical Encyclopedias (Current research results – an outline of typology – perspectives)*, Prague 2005.

³ *Lexikon českých historiků 2010*, Ostrava 2012, s. 393-396.

Badacz przeszłości, choć stronił od bezpośredniego zaangażowania w życie polityczne, był jednak jego baczny obserwator. Jaroslav Pánek przez dwie kadencje (1996–2002) sprawował funkcję prezesa Stowarzyszenia Historyków Republiki Czeskiej. Był to czas gorących dyskusji nad perspektywami kraju w okresie doniosłych przemian ustrojowych oraz nad przeszłością, zwłaszcza problemami związanymi z tzw. wypędzeniem Niemców sudeckich. Kwestii tej poświęcił wiele uwagi w tekstach o charakterze publicystycznym, opartych jednak na głębokiej wiedzy historyczno-politologicznej. Stanowiła ona - podobnie jak zasadnicze problemy związane z kulturą obywatelską - temat rozważań w ramach klubu historycznego w Pradze, którego publikowane sprawozdania (biuletyny) stanowią dowód zaangażowania badacza – przede wszystkim średniego pokolenia – w sprawy kraju okresu wielkich przemian. Uczeni z rozwagą wskazywali, sięgając do doświadczeń minionych wieków, drogi rozwiązywania problemów drogą ewolucyjną, choć nie zawsze byli słuchani⁴. Po oddaniu w inne ręce steru *Sdružení historiků*, Pánek został powołany w 2002 r. na przewodniczącego komitetu historycznego (*Českého národního komitétu historiků*), instytucji o zasadniczym znaczeniu dla organizacji badań, w tym współpracy z zagranicą. Widoczne to jest na niwie współpracy z Polską, zwłaszcza w organizacji wspólnych programów konferencyjnych, wydawniczych, czy udział w międzynarodowych kongresach historycznych (dwa tomy na temat kultury politycznej przygotowane do Sydney w 2005 r.⁵, plany do Amsterdamu na 2010 r.). Dnia 16 lutego 2007 r., Jaroslav Pánek został wybrany przewodniczącym Czeskiego Narodowego Komitetu Historyków na drugą kadencję, sięgającą do 2012 r.

Koncentracja uwagi na współczesności nie oznaczała rezygnacji z rozrachunku bolesnych kwestii minionych wieków. Należało do nich spalenie na stosie podczas soboru w Konstancji w 1415 r. – wbrew wystawionemu „listowi żelaznemu” gwarantującemu bezpieczeństwo – Jana Husa, postaci szlachetnej, prawdziwie ideowej, rektora Uniwersytetu Praskiego (upamiętnionej pomnikiem na historycznym dziedzińcu Uczelni), ojca narodu czeskiego. Stolica Apostolska za pontyfikatu Jana Pawła II przeprosiła rodaków Mistrza z Pragi za tę zbrodnię, przy czym w doprowadzeniu do pojednania ważną rolę obok hierarchii kościelnej odegrali historycy, którzy przedstawili dokumentację sprawy sprzed niemal sześciu stuleci. Szczególnie uroczysty charakter miała zorganizowana na Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie konferencja naukowa, w której wzięli udział historycy kościelni (również protestancy) i świeccy, dostojnicy z Kurii, prezydent Václav Havel i prymas Czech kardynał Miloslav Vlk. Zasadniczą rolę w jej organizacji odegrały: Uniwersytet Karola oraz Instytut Historii Czeskiej Akademii Nauk⁶.

Jaroslav Pánek udzielał licznych wywiadów w kraju i za granicą (od 1986 do 1997 r. udokumentowano ich dwadzieścia)⁷, ale również sam przeprowadzał je z badaczami na obu półkulach. Nie są to zdawkowe, jak często bywa, wymiany zdań między wybitnymi specjalistami a dziennikarzem, lecz dyskusje naukowe prowadzone przez kompetentnego partnera z wybitnymi przedstawicielami nauki światowej. Zebrane w książce, podejmują kwestie

⁴ VIII. Sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.–12. září 1999, Wyd. Sdružení Historiků České Republiky (Historický Klub 1872), Edičně připravil J. Pešck, Redakčně upravil O. Konrád, Praha 2000. Szerzej zob. moje omówienie tej publikacji: „Przegląd Zachodni” nr 1, 2003, s. 199 – 200.

⁵ *Political Culture in Central Europe (10th–20th Century)*, Warsaw – Prague 2005. Part I: *Middle Ages and Early Modern Era*, Edited by H. Manikowska and J. Pánek in cooperation with M. Holý; Part II: *19th and 20th Centuries*, Edited by M. Hulas and J. Pánek in cooperation with R. Baron.

⁶ *Jan Hus ve Vatikánu. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15.století a o jeho recepci na prahu třetího tisíciletí*, opr. J. Pánek, M. Polívka, Praha 2000.

⁷ *Historik Jaroslav Pánek*, s. 59 n.

o zasadniczym znaczeniu z punktu widzenia przede wszystkim Czech, ale również Europy i świata⁸. Rozmówcami byli historycy ze Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Holandii, Rosji, Polski, Japonii, Słowenii, Norwegii i Francji. Dla czytelnika polskiego szczególnie interesująca jest przeprowadzona w 1992 r. rozmowa z doskonałym znawcą tematyki bohemistycznej Henrykiem Gmiterkiem, profesorem Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie⁹.

Rozmowy z historykami stworzyły inspirującą intelektualnie całość, do której autorskim komentarzem stały się w drugiej części książki polemiki z badaczami niemieckimi na temat kwestii sudeckiej. W ten sposób odległa przeszłość znalazła ciąg dalszy na kartach dziejów najnowszych.

W dniu 17 maja 2001 r. na Uniwersytecie Opolskim Jarosław Pánek otrzymał tytuł doktora *honoris causa* tej uczelni. W roku jubileuszu 60-lecia urodzin został uczczony przez Akademię Nauk Republiki Czech piękną dwutomową księgą pamiątkową pióra autorów z całego świata, zatytułowaną *Per saecula ad tempora nostra* (Praha 2007). W przygotowaniu liczącego niemal 1800 stron dzieła uczestniczyło ponad 120 autorów z różnych kontynentów, w tym 15 z Polski. Świadczy to o szczególnej wadze kontaktów Jubilata z naszym krajem. Również uniwersytet w Pardubicach obdarzył 18 stycznia 2010 r. Jaroslava Pánka godnością doktora *honoris causa*. Wygłosił on wówczas głęboko osadzony w doświadczeniach historii wykład pod jakże wymownym tytułem *W Europie wszyscy płyniemy w jednej łodzi (Europa na rozdrożu – pomiędzy przeszłością a przyszłością)* na temat perspektyw Starego Kontynentu i jego rozterek w dobie procesów integracyjnych. Nawiązując do trwałego wkładu swych rodaków w dorobek cywilizacyjny, w podsumowaniu wypunktował postulaty odnoszące się do aktualnych rozterek:

„1) Uczynimy z tematu cywilizacji europejskiej jeden z ważnych przedmiotów w szkołach wyższych i stopniowo także w szkołach średnich i podstawowych; 2) Rozwińmy na ten temat dyskusję ogólnospołeczną; przełamymy tabuizację ważnych zagadnień i strach przed myśleniem o przyszłości; umieścimy temat dotyczący cywilizacji na poziomie porównywalnym z tematami ekologicznymi; 3) W dyskusjach międzynarodowych starajmy się przedstawić czeskie stanowisko jako wkład kraju, który ma za sobą zupełnie wyjątkowe doświadczenia, ponieważ już od sześćdziesięciu lat spotyka się z problemami współżycia różnych wyznań i w którym – czy to już w sensie pozytywnym czy negatywnym – tak daleko posunęta się sekularyzacja życia publicznego i prywatnego; 4) Starajmy się sformułować jasne, ale pouczające stanowisko wobec imigracji; 5) Nawiążmy do dobrych doświadczeń z wychowaniem zagranicznych studentów i wykorzystajmy je w jak największym zakresie z naciskiem na te kraje, w których istnieje gotowość przeżywania z nami wartości europejskich”¹⁰.

Wkrótce po uroczystości uczelni zaproponowała swemu doktorowi h. c. opublikowanie wyboru jego prac monotematycznych i w trzy lata później otrzymaliśmy liczący niemal 800 stron tom historiograficzny poświęcony badaczom przeszłości z ojczyzny i świata, zawierający studia, artykuły, przyczynki i wywiady przeprowadzane przez autora i publikowane przez lata

⁸ J. Pánek, *Rozmluvy s historiky. Česká historiografie a soudobé dějiny očima zahraničních kolegů*. Praha 2005.

⁹ J. Pánek, *Historici mezi domovem a světem*, rozdział: *České a polské dějiny ve vzájemném dotyku*, s. 568–573. Zob. J. Pánek, *Rozmluvy...*, s. 41–46

¹⁰ J. Pánek, *W Europie wszyscy płyniemy w jednej łodzi (Europa na rozdrożu – pomiędzy przeszłością a przyszłością)*, w: *Na obrzeżach polityki*. Część ósma. Praca zbiorowa pod red. M. Kosmana. Poznań 2010, s. 13 n.

w różnych wydawnictwach, również niskonakładowych i rzadko dziś dostępnych, teraz zebrane i tworzące zwartą całość (*Historici mezi domovem a světem. Studie – články – glosy – rozhovory*. Pardubice 2013). Zostały one zgrupowane w czterech częściach, które otwierają studia o badaczach czeskich starszego pokolenia, między innymi przewodnikach Jaroslava Pánka na drodze naukowej i współpracownikach z wczesnego okresu działalności (Antonin Norbert Vlasák, Franiek Augustyn Slavika, Michal Navrátil, Jiří Tywoniak, Josef Petrář oraz Eva Procházková, archiwistka z Beneszowa). W dalszych fragmentach tomu spotykamy badaczy wczesnych czasów nowożytnych z ojcem nowożytnej historiografii Franciszkiem Palackým na czele oraz 13 historyków współczesnych. W kolejnej części zamieszczone zostały studia i szkice o historykach zagranicznych (Europa środkowa, południowa i zachodnia, bohemiejsi kręgu angloamerykańskiego), całość zaś zamykają *Rozmowy ponad granicami i kontynentami* (wywiady z zagranicznymi historykami¹¹, teksty polemiczne oraz dyskusja między Jaroslavem Pánkiem a Petrem Vorem - dziekanem Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Pardubicach, inicjatorem publikacji dzieła, przeprowadzona bezpośrednio przed jego oddaniem do druku. Rozmowa dwóch czołowych historyków czeskich stanowi *sui generis* rekapitulację dzieła, podsumowanie dorobku autora, a zarazem ocenę kondycji dzisiejszej nauki o przeszłości w ojczyźnie dyskutantów i oczekujących ją zadań.

Jaroslav Pánek jest od lat częstym gościem na konferencjach naukowych w Polsce. Szczególnie bliską współpracę z Instytutem Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie zapisały lata jego kierownictwa w analogicznym instytucie w Pradze (1998–2005) i wiceprezury Akademii (2005–2013), a z uczelniami w naszym kraju podczas kadencji na stanowisku prorektora Uniwersytetu Karola do spraw kontaktów z zagranicą (1997–2000). Jego teksty znajdują się w wielu pracach zbiorowych i zeszytach naukowych naszych uczelni, w przekładzie na język polski ukazała się też książka o czołowym polityku czeskim drugiej połowy XVI w. i kandydacie na tron Rzeczypospolitej Wilhelmie z Roženberku. Środowisko poznańskie wysoko sobie ceni wieloletnią współpracę Jaroslava Pánka z Zakładem Kultury Politycznej UAM¹².

Na tom zatytułowany *Czechy a Polska na progu czasów nowożytnych* składa się 35 studiów, esejów i przyczynków, przeważnie wcześniej publikowanych, głównie w języku polskim (źródła pierwodruków skrupulatnie ukazuje *Nota wydawnicza*) i usystematyzowanych w pięciu częściach: I. *Wspólne dzieje*, II. *Polska i Czechy, Czesi i Polacy*, III. *Spółczesność i ustrój prawny Czech*, IV. *Sylwetki panujących*, V. *Historycy i dziejopisarstwo*. Autor rozpoczyna od ujęć syntetycznych obejmujących minione ponad tysiąclecie, od czasów pierwszych Piastów i Przemyślidów, po dzień dzisiejszy, by kontynuować wywody w postaci ujęć problemowych, a następnie przejść do zaprezentowania polskiemu czytelnikowi społeczeństwa i ustroju oraz sylwetek czterech monarchów z dynastii Habsburgów z XVI i początków XVII stulecia. Ostatnia część, złożona z dziesięciu rozdziałów, należy przede wszystkim do historii historiografii, zawiera spojrzenie z zewnątrz (choć z bezpośredniego sąsiedztwa) na dzieje Polski oraz sylwetki polskich badaczy współczesnych.

Dzieło otwiera syntetyczny szkic na temat przemian modelu sąsiedztwa i współżycia obu słowiańskich narodów w tysiącleciu od początków państwowości do wejścia w skład Unii Europejskiej. Zagadnienie to było już w obu krajach przedmiotem zainteresowania autorów wielu analiz oraz ujęć całościowych, z których jednak najważniejsza po stronie polskiej liczy niemal siedemdziesiąt lat (T. Lehr-Spławiński, K. Piwarski, Z. Wojciechowski, *Polska – Cze-*

¹¹ W tym rozmowa z Henrykiem Gmiterkiem (UMCS w Lublinie) na temat dziejów polsko-czeskich we wzajemnych odniesieniach.

¹² J. Pánek wchodzi też w skład Rady Redakcyjnej „Przeglądu Zachodniego”.

chy. *Dziesięć wieków sąsiedztwa*), a dwutomowe ujęcie zbiorowe znad Wełtawy liczy niemal pół wieku (*Češi a Poláci w minulosti*). Autorem najnowszego spojrzenia „z lotu ptaka” jest J. Pánek, który koncentruje się na węzłowych zagadnieniach. Dostrzega kilka głównych etapów we wzajemnych stosunkach, a mianowicie równorzędne partnerstwo we wczesnym średniowieczu, schyłek tej epoki, współdziałanie polityczne i związki w dziedzinie kultury w dobie jej „złotej jesieni”, losy obu narodów od Białej Góry do zakończenia I wojny światowej, dwudziestolecie międzywojenne i okupacja hitlerowska, czas hegemonii Związku Radzieckiego i wreszcie ostatnie ćwierćwiecze. Autor w podsumowaniu zastrzega, że nie ma zamiaru uprawiać futurologii, ale łącząc kompetencje historyka i politologa dokonuje próby spojrzenia w przyszłość. Nie sposób nie zgodzić się z końcową refleksją, że Stary Kontynent jest wprawdzie zmęczony, ale dysponuje bagażem cennych doświadczeń historycznych, wskazujących drogi ku pluralizmowi, harmonijnemu współżyciu między społecznościami dominującymi i mniejszościowymi, zaś w koegzystencji Czechów i Polaków w swej ojczyźnie dostrzega modelowy przykład dla Europy przyszłości.

Rozwinięcie zasygnalizowanych myśli znajdujemy w kolejnym tekście, traktującym o czasach doskonale autorowi znanych z wieloletnich badań, to jest na początku epoki nowożytnej. Dotyczy on spojrzenia na Polskę i jej mieszkańców Czechów w XVI w., przede wszystkim elit – były one generalnie rzecz biorąc życzliwe, choć nie pozbawione uzasadnionego krytycyzmu. Sąsiadów znad Wisły i Wilii traktowano jak braci i sprzymierzeńców, uważano ich za patriotów, choć nie zapominano o takiej przywarze, jak... hulactwo. Trafnie oceniano m. in. lekkomyślny wybór na tron po wygaśnięciu dynastii Jagiellonów francuskiego kandydata z dynastii Walezjuszy. Rozważania na temat wizerunku polskiego sąsiada będą ze szczególnym zainteresowaniem przyjęte przez czytelników prac napisanych z polskiego punktu widzenia, z tych nowszych wspomnę studia autorstwa Andrzeja Feliksa Grabskiego¹³ i Jana Pirożyńskiego¹⁴. Rozdział 2 – wyżej przypomniany – stanowi wzorcowy przykład mikrosyntezy. Kolejny, zamykający część poświęconą wspólnym dziejom, dotyczy wielowiekowych zmagania narodów i państw Europy Środkowej w walce nie tylko zbrojnej o „przetrwanie w równowadze”. Pánek szkicuje syntezę dziejów nie tylko Polski i Czech, które nawiasem mówiąc wróciły do granic z czasów Przemysłidów, ale wspomina też o Węgrzech, Słowacji i Słowenii, powstaniu i rozpadzie Jugosławii, a także powrocie zjednoczonych Niemiec na obszary zajmowane przed wielką kolonizacją z XIII w.

W części II Polska i Czechy osadzone są mocno w europejskiej perspektywie, co łatwo zauważyć już w spisie sześciu zawartych w niej artykułów. Ze szczególnym zainteresowaniem na ostatni z tekstów (jego podstawę stanowi referat wygłoszony w Uniwersytecie Gdańskim w 2008 r.) spojrzysz w ślad za wytrawnym znawcą przeszłości również medioznawca. Jest on bowiem poświęcony korespondencji oraz gazetom u progu kariery tego gatunku komunikowania się w początkach doby nowożytnej.

Części III i IV odkrywają przed polskim czytelnikiem mało znane karty dziejów południowego sąsiada, zawierają też gruntownie uzasadnioną reinterpretację obiegowych opinii o czasach przełomu, który miał doprowadzić do wyznaczenia Czechom na kilka wieków nowego miejsca w monarchii Habsburgów i trudnej, ale skutecznej drodze, zakończonej w drugiej połowie XIX w. powstaniem nowoczesnego narodu, zdolnego w wyniku zmieniającej polityczną mapę Europy I wojny światowej odzyskać państwowość. Jakże pouczające to doświadczenia,

¹³ A. F. Grabski, *Polska w opiniach Europy zachodniej XIV – XV wieku*, Warszawa 1968.

¹⁴ J. Pirożyński, *Z dziejów obiegu informacji w Europie XVI wieku. <Nowiny z Polski> w kolekcji Jana Jakuba Wicka w Zurychu z lat 1560 – 1587*, Kraków 1995.

zwłaszcza dla oceny paralelnych w tych stuleciach losów sąsiedniego słowiańskiego narodu i państwa polskiego, przeżywającego swój upadek, panowanie trzech zaborców i odzyskanie niepodległości. Doskonale zaprezentowane w czwartej części tomu sylwetki monarchów, którzy zajęli miejsce dwóch Jagiellonów, Władysława (1471–1516) i jego syna Ludwika (1516–1526), aż po wybuch wojny trzydziestoletniej (1618–1648), stanowią uzupełnienie spojrzenia od strony siedziby monarchicznej na Hradczanach. Łączą w sobie piękną formę wykładu z nowatorskim spojrzeniem na dotychczasowe opinie o czasach Ferdynanda I, Maksymiliana II i Rudolfa II Habsburgów¹⁵ oraz epizodycznym panowaniu Fryderyka Wittelsbacha, znanego z podręczników pod przydomkiem „króla zimowego”, a obrazowo określonego tu mianem „króla katastrofy”. Określenie to z pewnością odnosi do wielkiej narodowej katastrofy kraju na początku wojny trzydziestoletniej, a nie epizodu, jaki ona stanowiła w biografii lekkomyślnego przybysza. Autor surowo, ale z pełnym uzasadnieniem, ocenił jego panowanie jako władcy i człowieka, który całkowicie zawiódł naród czeski w szczególnie tragicznym momencie jego dziejów - w obliczu katastrofy w konfrontacji z habsburskimi okupantami kraju.

Piąta część omawianej pracy przypomina badania autora nad integracyjną funkcją humanistyki, kulturą polityczną i problemami historiografii nad Wełtawą i Wisłą. Znajdują się w niej również uwagi o współpracy między ośrodkami i badaczami w obu krajach, w tym wzruszający, osobisty esej o profesorze Janie Seredyce z Uniwersytetu Opolskiego (1928–2008), animatorze wspólnych badań nad parlamentaryzmem w Europie Środkowej. Jesienią 2003 r. w Pradze został on uhonorowany przez Czeską Akademię Nauk zaszczytnym Medalem Franciszka Palacký'ego w uznaniu wieloletnich zasług dla studiów nad historią Polski i Czech, zwłaszcza zespołowych badań dawnego parlamentaryzmu obu krajów na tle europejskim oraz kultury prawnej i politycznej. W pamięci piszącego te słowa zapisała się owa uroczystość w historycznej siedzibie Akademii i wygłoszone przez profesora Jaroslava Pánka laudacje, które w drukowanej postaci znalazły się także w prezentowanym dziele. Obok nich znajdujemy teksty poświęcone współczesnej humanistyce czeskiej i polskiej, jej roli w ocenie współczesności i perspektywom przyszłości Europy jednoczącej się już ze swobodnym udziałem obu narodów. Autor odnosi się także do historiografii czeskiej i jej rozrachunków z przeszłością po odzyskaniu pełnej suwerenności – tu na uwagę zasługuje obiektywna ocena dorobku sprzed 1989 r., dostrzeganie w nim nie tylko minusów, ale i trwałego wkładu w rozwój dyscypliny, oczywiście w ramach istniejących wówczas możliwości przy ograniczeniach cenzuralnych; w tym jednak zakresie nauka sięgała do swych doświadczeń z wcześniejszych czasów, kiedy wywierała przemożny wpływ na kształtowanie się nowoczesnego narodu w końcowej fazie panowania Habsburgów. Przypomina burzliwe, ale konstruktywne dyskusje rozrachunkowe na VIII Zjeździe Historyków Czeskich w Hradec Kralove we wrześniu 1999 r. oraz ich echa w prasie, zwłaszcza o nastawieniu prawicowym¹⁶. Odbywał się on niemal w tym samym czasie, co również niewolny od emocji XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich we Wrocławiu.

Podsumowanie całości pracy stanowi przeznaczona dla czytelnika anglojęzycznego część VI, na którą złożyły się dwa teksty. Pierwszy przypomina miejsce Czech i Polski w dziejach środkowej Europy, drugi zaś dotyczy epoki szczególnie bliskiej autorowi i związków religij-

¹⁵ Warto zwrócić uwagę na celne określenia towarzyszące wnikliwej charakterystyce osobowości tych władców, na przykład: „inna wiara versus potęga dynastyczna” (Maksymilian II) czy „intelkt versus choroba psychiczna” (Rudolf II).

¹⁶ Zob. *VIII sjezd českých historiků*, redakcja tomu materiałów Jiří Pešek, Praha 2000. Omówienie zawartości tego sprawozdawczego tomu na łamach poznańskiego „Przeglądu Zachodniego” nr 1, 2003 przez Marcelego Kosmana.

nych między Czechami i Polakami na progu czasów nowożytnych. Książkę zamykają nota wydawnicza oraz indeks nazwisk.

Czeši a Polska na progu czasów nowożytnych stanowią dzieło z pełną dokumentacją naukową, owoc studiów i przemyśleń polihistora z Pragi realizowanych na przestrzeni kilku dziesięcioleci, ale przede wszystkim tych najnowszych, publikowanych po raz pierwszy już w XXI w. Napisane komunikatywnym, literackim językiem – coraz rzadziej dzisiaj już niestety spotykanym – z bogatą egzemplifikacją faktograficzną, stanowi lekturę pouczającą i pasjonującą. Zebrane studia wzbogacają trwale historiografię zarówno Czech, jak i Polski. Stanowią też dowód owocnej współpracy naukowej, która w niejednym przypadku przybrała charakter trwałej przyjaźni¹⁷.

Marceli Kosman

¹⁷ Na tym miejscu odwołamy się również do opublikowanych niedawno przez Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu książek młodego praskiego historyka o polskich korzeniach, dra Romana Barona: *Między Polską i Czechami – w optyce historyka z Brna* oraz *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia. Niedocenieni twórcy pomostów między polską i czeską kulturą (XIX – XXI w.)*.